

НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ФАХОВИХ ЗНАНЬ

У статті розглядається наукова література як основне джерело науково-професійної інформації.

In the consider article scientific literature as main source of scientific-professional information.

Сучасна українська мова, як природний вербальний резервуар інформації, має розгалужену систему функційних різновидів – стилів, які обслуговують різні потреби комунікації: повідомлення, інструктаж, з'ясування, пояснення, обґрунтування, переконання, обговорення, пропаганда, діяння, вплив. Функції мови виявляють її сутність, призначення, дію. *Комунікативна* (мова як засіб спілкування) і *когнітивна* (мова як засіб мислення і пізнання) *функції мови* є найголовнішими (базовими).

Національна наукова мова забезпечує зв'язок між концептуальною (логічною) і вербальною (мовною) картинами світу під час пізнання. Відомо, що власне лінгвістичне вивчення мови науки почалося з часу виходу в світ (середина ХХ ст.) книги англійського вченого Т. Сейворі “Мова науки”.

Творення української наукової мови відбувалося за нелегких умов як через необхідність розв'язання внутрішньомовних термінологічних проблем, так і через вплив екстралінгвальних (позамовних) факторів, що виявлялися в постійній боротьбі українців за права рідної мови. Вийшовши на орбіту науки, українська мова наочно оживила запрограмований у ній раціоналізм як високу здатність до передачі логічних категорій мислення і пізнання.

Науковий стиль української мови має свої особливості. Його *основна функція* – *інформативна*; *завдання* – передавання наукової інформації; *обставини мовлення* – офіційні. Досить широким є діапазон його використання – наукові праці (дисертації, монографії, статті, доповіді, реферати, рецензії, анотації, тези), підручники і навчальні посібники для ВНЗ, науково-популярні журнали. *Загальні ознаки наукового стилю мови* – поняттєвість, об'єктивність, точність, логічність, доказовість, аргументованість, переконливість, узагальнення, абстрагованість, висновки; *мовні ознаки* – усна і

писемна форми, широке використання термінів та іншомовної лексики, номенклатурних назв, символів, таблиць, діаграм, схем, графіків, цитат, переважання складних речень; форма тексту – монологічна (опис, міркування). Як функційний різновид високорозвиненої літературної мови, науковий стиль репрезентує багатство виражальних можливостей української мови, забезпечуючи спілкування у важливих сферах суспільного життя.

Активно функціонуючи в різних формах вираження наукової думки (найчастіше – у письмовій, рідше – в усній), науковий стиль розгалужується, за традиційною класифікацією, на чотири *основні різновиди*: власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-публіцистичний. Деякими джерелами виокремлюються як різновиди наукового стилю науково-методичний і виробничо-технічний¹.

Кожний із цих різновидів має специфічні номінативно-виражальні засоби поряд із засобами, спільними для наукового стилю в цілому. Так, *суто науковий текст* містить інформацію, призначену для фахівців певної галузі знань; *науково-навчальним стилем* подають лекційний матеріал, готують підручники, навчальні посібники, довідники та іншу літературу, призначену для закладів освіти; *науково-популярний стиль* представлений у наукових статтях, мета яких – зацікавити новою науковою інформацією широке коло читачів незалежно від їх фахової підготовки; *науково-публіцистичний стиль* широко репрезентований у газетах і журналах, де наукова проблема висвітлюється з погляду публіциста і з метою активізації інтелекту читачів та формування масової свідомості при обговоренні нових досягнень науки й техніки або гострих, дискусійних проблем.

В інтелектуальному житті фахівця і, безумовно, того, хто здобуває вищу гуманітарну освіту, чільне місце посідає самостійна робота з науковими джерелами, представленими різними як формами (письмовою й усною), так і жанрами (наукова доповідь, повідомлення, стаття, фахова інструкція, науковий огляд, проспект наукової роботи, план, анотація, рецензія, відзив, реферат, автореферат, дисертація, монографія, підручник, посібник, науковий коментар). Кожен із наукових жанрів, поряд зі спільними (загальними) стильовими рисами, виявляє й індивідуальні. Так, зокрема, у рефераті спосіб викладу матеріалу, як і в іншому жанрі наукової літератури, є формально-логічним, але, на відміну від,

наприклад, жанру статті, в ньому немає тієї наукової ґрунтовності викладу, що є обов'язковою ознакою наукової статті.

Основні функції наукового стилю мови – повідомлення і переконання. Вони реалізуються у формі обґрунтування концепції, гіпотези, доведення істинності теорії, узагальненої інформації про результати дослідження, класифікацій, пояснення явищ, систематизованого викладу певних знань, досягнень, висновків, рекомендацій, пропозицій.

Специфіка наукової мови обумовлена відмінністю науки від мистецтва, що виявляється навіть “не в змісті, а виключно у способі обробляти цей зміст...”: і вчений, і поет “переконують, тільки один – логічними доводами, інший – образами”². Тому спосіб викладення матеріалу в науковій літературі визначають як формально-логічний (колективний)³. І саме він обумовлює вибір системи мовних засобів для створення наукового тексту як завершеного комунікативного акту, організованого за законами і чинними нормами цієї мови.

Робота з навчальним текстом, який разом із лекціями є основним джерелом науково-професійної інформації, дозволяє самостійно здобувати, систематизувати й структурувати знання та вдосконалювати навички зі смислового аналізу тексту засобами різних видів читання (суцільного, оглядового, реферативного).

Навчальним називають такий науковий текст, який узято для розв'язання певного освітянського завдання. Текст є одним із тих об'єктів дослідження, який допускає можливість роботи з ним у різних ракурсах. *Науковий текст*, наочно демонструючи застосування морфолого-синтаксичних і лексико-граматичних конструкцій у їх “природному” оточенні для опису наукових концептів, є взірцем монологічного наукового мовлення та тією базою, на якій ґрунтується власне наукове висловлювання. У цих функціях на заняттях із мовних дисциплін *науковий текст* виступає і як *засіб навчання мови*, і як *об'єкт вивчення*. В останньому випадку предмет розгляду становлять такі особливості тексту: структурно-змістова організація, комунікативна скерованість, композиційна завершеність, різні типи лексичного, граматичного, логічного й стилістичного зв'язку між елементами тексту, інформаційна достатність і насиченість, різні способи подання наукової думки. Специфіка навчального закладу накладає відбиток на тематику та зміст навчальних наукових текстів: вони відповідають принципу фаховості, містять нові для користувачів знання, є інформаційно

актуальними й достатніми, пізнавально цінними, доступними за змістом та обсягом інформації, обов'язково зразковими прикладами наукового стилю сучасної української мови.

Навчальний науковий текст розглядають як єдиний комунікативний блок, що має чітку, логізовану структурну організацію, яка формується під впливом двох основних факторів: характеру висвітлюваного змісту (тема → підтема → комбінація підтем) та способу його презентації. Комунікативними блоками є і його складові частини (компоненти), розташовані у певній послідовності. Кожний із компонентів тексту є функційно значущою одиницею, тобто може виконувати функції роз'яснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення. Визначення цих функцій сприяє адекватному розумінню тексту. Навчальний науковий текст обов'язково характеризується певною внутрішньою організацією, тобто має такі лексико-граматичні та структурні засоби, які роблять його доступним для розуміння при читанні, усвідомлення й запам'ятовування інформації для подальшої її репрезентації та використання.

Систематична робота з науково-навчальною літературою відшліфовує вміння щодо сприйняття, утримання й поновлення інформації та активно розвиває навички писемного мовлення. Здобуття знань шляхом самостійного опрацювання текстів (а це і є основний чинник самоосвіти!) ґрунтується на комплексі взаємопов'язаних умінь: визначати і формулювати основну проблематику тексту-джерела, здійснювати смисловий і структурний аналіз тексту, стисло подавати інформацію тексту за деталізованим планом, знаходити додаткову інформацію і відмежовувати її від головної, здійснювати поєднання інформації різних джерел (за допомогою порядку слів, фраз, абзаців і відповідних засобів зв'язку тексту), "згортати" інформацію тексту до рівня головної у різні способи (синтаксична конденсація, вилучення зайвої інформації та скорочення слів, речень, фраз, смислових фрагментів); вводити елементи опису тексту-джерела до продукovanого тексту та об'єднувати в ньому всі його компоненти (основний матеріал джерела, додатковий матеріал, оцінка).

Безперечно, що організація процесу самостійного здобуття знань залежатиме і від мети та видів читання. Наукою напрацьовано загальні правила роботи з науковим текстом як правила його читання (розуміння):

- ознайомтеся спочатку з бібліографічним описом тексту;
- переконайтеся, що розумієте всі слова, терміни, терміносполуки, фрази;
- читайте з олівцем у руках, робіть потрібні позначки (наприклад, різнокольорові у відповідності до характеру позначок);
- обміркуйте здобуту інформацію, осмисліть її, спираючись на свої знання і досвід; систематизуйте знання;
- доберіть самостійно приклади, що також ілюструють головні ідеї (думки) тексту;
- перечитайте ще раз найважливіші за змістом фрагменти тексту та ті, що ще не зовсім зрозумілі або ж викликають певний сумнів;
- письмово передайте основну інформацію;
- критично сприймайте прочитане, порівнюйте з інформацією інших джерел щодо висвітлюваного питання, знайомтеся з рецензіями на опрацьовані наукові джерела.

Отже, специфіка роботи з науковим текстом впливає з об'єктивної потреби – здійснювати у найбільш ефективний спосіб аналітико-синтетичну переробку текстової інформації, що в свою чергу вимагає сформованості двох взаємопов'язаних умінь:

- 1) аналізувати текст за композиційно-сисловою структурою;
- 2) подавати здобуту інформацію у стислій формі різними жанрами писемної продукції.

Ці уміння можна якісно та швидко розвинути завдяки систематичній роботі, що сприятиме формуванню і подальшому вдосконаленню творчих здібностей для виконання науково-дослідної роботи, яка повинна стати “невід’ємним компонентом підготовки спеціалістів з вищою освітою”⁴ в умовах Болонського процесу.

¹Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. – К., 1993. – С. 12; ²Белинский В.Г. Полн. собр. соч. – М., Л., 1950. – Т. 10. – С. 311; ³Пумпянский А.Л. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык. – М., 1965. – С. 11; ⁴Левківський К.М. Студентська наука як один із чинників якості підготовки фахівців у сучасних умовах // Науково-дослідна робота студентів: аспект формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації: Зб. матеріалів Першої міжн. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, 2002. – С. 3.